

УДК 37.013.42-057.875 [159.955.4]

В. М. Раскалінос

ОЦІНКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Формування рефлексивної компетентності є складовою частиною професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, тому розглядаючи проблему необхідності створення умов для її формування, ми розробили програму експериментальної роботи.

Метою констатувального етапу експерименту було виявлення рівнів сформованості рефлексивної компетентності студентів та виділення контрольної та експериментальної груп для проведення формувального етапу експерименту. Загалом на констатувальному етапі експерименту взяли участь 282 студента РВНЗ „Кримський гуманітарний університет”, які навчаються на спеціальності „Соціальна педагогіка”.

Для проведення експериментальної роботи було визначено критерії, показники та індикатори кожного з компонентів рефлексивної компетентності соціальних педагогів, окреслено їх рівні та загальні рівні сформованості рефлексивної компетентності. Відповідно до критеріального апарату дослідження було розроблено комплекс діагностичних методик, за допомогою яких стає можливим охарактеризувати рівні сформованості рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Програма констатувального етапу експерименту передбачала застосування чотирьох наборів діагностичних методик відповідно до визначених компонентів компетентності та її критеріїв.

За допомогою першого набору, до якого увійшли методика граничних смислів Д.Леонт'єва, опитувальник „Оцінка потреби у формуванні рефлексивної компетентності”, тест В.Андрєєва „Оцінка здатності до саморозвитку та самоосвіти”, проводилося діагностування сформованості мотиваційно-аксіологічного компоненту: а саме проводилося виявлення рівня сформованості мотивації до здійснення рефлексії не тільки самого себе та інших суб'єктів взаємодії, але й самої соціально-педагогічної діяльності та конкретних професійних ситуацій, а також виявлення розвитку ціннісних орієнтацій на використання рефлексії безпосередньо в соціально-педагогічній діяльності.

Звернемося до аналізу результатів констатувального зрізу сформованості мотиваційно-аксіологічного компоненту рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів, загальні показники якого наведено у таблиці 1. Як бачимо з таблиці, більшість студентів-майбутніх соціальних педагогів не має високих показників за результатами жодної діагностувальної методики, тоді як низький рівень є домінантним. Усе це засвідчує низьку вмотивованість студентів, що

унеможливилює самостійний розвиток рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Таблиця 1

Рівні сформованості мотиваційно-аксіологічного компоненту рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів (%)

Назва методики	Рівні сформованості			
	Високий	Достатній	Середній	Низький
Методика граничних смислів Д. Леонт'єва	17%	17%	39%	26,9%
Опитувальник „Оцінка потреби у формуванні рефлексивної компетентності”	17%	17%	26,9%	39%
Тест В. Андрєєва „Оцінка здатності до саморозвитку та самоосвіти”	0%	10,6%	44,7%	44,7%

Оцінка сформованості змістово-процесуального компоненту, який свідчить про володіння студентами базовими психолого-педагогічними знаннями про рефлексію, підтверджує усвідомлення та осмислення рефлексії та констатує надситуативність і діалектичність професійної рефлексії, також проводилася за специфічним діагностичним набором. Цю групу методик склали тестові завдання з педагогіки та психології рефлексії, анкета „Професійна рефлексія соціального педагога”, а також спеціально підібрані соціально-педагогічних задачі, рішення яких вимагає від студента прояву рефлексії. Проаналізуємо рівні сформованості компоненту, загальні показники якого наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Рівні сформованості змістово-процесуального компоненту рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів (%)

Назва методики	Рівні сформованості			
	Високий	Достатній	Середній	Низький
Тестові завдання з педагогіки та психології рефлексії	7,1%	26,95%	26,95%	39%
Анкета „Професійна рефлексія соціального педагога”	0%	34,05%	39%	26,95%
Соціально-педагогічні задачі	10,7%	34,05%	34,05%	21,2%

Як бачимо, переважна більшість студентів не показує високого рівня сформованості змістово-процесуального компоненту рефлексивної

компетентності. Також встановлено домінування достатнього та середнього рівнів знань з теоретичних аспектів рефлексії. Аналіз наведених у таблиці показників зайвий раз підтверджує наявний у педагогіці закономірний зв'язок між рівнем мотивації та рівнем обізнаності з теми. Низькі показники виявлені за кожною методикою, засвідчують неефективність традиційних засобів навчання, де домінують місце найчастіше займають репродуктивні методи, які дозволяють студенту займати пасивну позицію у навчанні, крім того, застосування типових алгоритмів з виконання навчальних завдань зовсім не сприяє розвитку рефлексії студентів.

Операційно-діяльнісний компонент рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів оцінювали за допомогою діагностичного набору, який виявляє якість, комплексність професійної рефлексії, систематичність, оригінальність та самостійність дій з забезпечення педагогічної рефлексії. Для встановлення рівня сформованості цього компоненту використовували наступні методики: „Переклад на суахілі” Г. Бізяєвої, „Професійна рефлексія в процесі педагогічної практики” М. Марусинець, а також спостереження за студентами під час проходження практики. Результати діагностики за цими методиками наведено у таблиці 3, проаналізуємо їх.

Таблиця 3

Рівні сформованості операційно-діялісного компоненту рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів (%)

Назва методики	Рівні сформованості			
	Високий	Достатній	Середній	Низький
„Переклад на суахілі” Г. Бізяєва	5,6%	16,4%	39%	39%
„Професійна рефлексія в процесі педагогічної практики” М. Марусинець	7,1%	26,95%	39%	26,95%
Спостереження за студентами під час проходження практики	10,7%	26,95%	39%	23,4%

Результати діагностування засвідчили, що для переважної кількості майбутніх соціальних педагогів здійснення рефлексії у процесі діяльності є складним завданням. У групі досліджуваних домінують середній та низький рівні прояву вмінь професійної рефлексії. Спостереження за вирішенням студентами професійних соціально-педагогічних ситуацій під час практики лише підтверджує недостатній рівень умінь здійснювати рефлексію у квазіпрофесійній діяльності.

На цьому етапі експерименту цікавим фактом є наявність більш високого рівня показників практичного здійснення рефлексії, ніж теоретичних знань з педагогіки та психології рефлексії. Це можна пояснити дещо недостатнім рівнем усвідомлення основ власних

професійних дій майбутніми фахівцями. Крім того, студенті зізнаються в наявності бажання наслідувати зразок дії, повторювати за іншими та уникати ситуацій, які вимагають будь-якої ініціативи. Така ситуація перш за все пов'язана з перевагою теоретичної складової у навчанні, яка дуже часто у свідомості студентів є відірваною від практичної складової професійної підготовки.

Останнім компонентом рефлексивної компетентності, який було про діагностовано, є професійно-творчий. Показниками цього компоненту є рефлексія як особистісна характеристика, соціально-педагогічна забарвленість рефлексії у професійній творчості, орієнтація на самопізнання та самовдосконалення. До четвертого діагностичного набору було включено методика А. Карпова „Діагностика рівня розвитку рефлексивності”, контент-аналіз звітів з педагогічної практики, тест А. Бережної „Рефлексія на саморозвиток”.

За результатами діагностики маємо можливість констатувати рівні сформованості компоненту (табл. 4).

Таблиця 4

Рівні сформованості професійно-творчого компоненту рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів (%)

Назва методики	Рівні сформованості			
	Високий	Достатній	Середній	Низький
Методика А. Карпова „Діагностика рівня розвитку рефлексивності”	5,6%	16,3%	39%	39%
Контент-аналіз звітів з педагогічної практики	0%	34,05%	39%	26,95%
Тест А. Бережної „Рефлексія на саморозвиток”	7,1%	32,7%	39%	21,2%

Отримані данні засвідчують неоптимальний розвиток рефлексивності у більшості досліджуваних студентів. Виявлено, що рівень сформованості компонента за його окремими показниками не може вважатися задовільним.

Наступний етап констатувального експерименту присвячено визначенню рівня сформованості кожного компоненту рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів, тому що просте підсумовування показників кожного з компонентів не може вважатися достовірним результатом. Для цього ми використовували методику А. Наследова, яку інтерпретували відповідно до нашої діагностичної програми: $\bar{K} = \frac{\sum d}{\sum i}$, де

d – кількість балів, яку набрали всі студенти;

i – максимально можлива кількість балів, яку могли б набрати студенті [1].

Результати математичних розрахунків дозволили охарактеризувати рівні сформованості рефлексивної компетентності кожного студента та експериментальної групи загалом: високий рівень – 0%, достатній рівень – 34,05%, середній рівень – 26,95%, низький рівень – 39%.

Аналіз отриманих результатів, дозволяє констатувати домінування низького рівня сформованості рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Ця група студентів (39%) характеризується відсутністю стійкого бажання здійснювати рефлексію, відсутністю інтересу до саморозвитку та самоосвіти, відсутністю бажання вирішувати соціально-педагогічні завдання на основі рефлексивного аналізу. У цих студентів не завжди проявляється позитивне ставлення до професії соціального педагога. Знання про категорію „рефлексія”, її види, функції уривчасті. Студенти відчують значні труднощі при аналізі та осмисленні соціально-педагогічних ситуацій, протиріч, що виникають, у їх судженнях присутня категоричність. Рефлексивні вміння студентів цієї групи частково сформовані, уміння виявляти і відображати можливості учасників соціально-педагогічних ситуацій утруднені, рефлексивні дії епізодичні. У студентів частково сформовані вміння самопізнання, самоаналізу, їх характеризує неповне відображення власного ставлення до об'єкта пізнання.

Групу студентів з середнім рівнем сформованості рефлексивної компетентності складають 26,95% опитувальних, які характеризується наявністю бажання здійснювати рефлексію, вирішувати соціально-педагогічні завдання на основі рефлексивного аналізу, наявністю інтересу до саморозвитку та самоосвіти, позитивним ставленням до професії соціального педагога. Студент усвідомлює важливість знань про категорію «рефлексія», її види, функції, виявляє до них інтерес, володіє психолого-педагогічними знаннями, що розкривають сутність і закономірності професійної рефлексії. Студенті цієї групи відчують незначні утруднення при аналізі та осмисленні соціально-педагогічних ситуацій, протиріч, що виникають, в судженнях епізодично присутня категоричність. У студентів достатньо сформовані рефлексивні вміння, уміння виявляти і відображати можливості учасників соціально-педагогічних ситуацій, але рефлексивні дії не завжди послідовні. Майбутні соціальні педагоги цієї групи мають достатньо сформовані вміння самопізнання, самоаналізу, аналізу власного ставлення до об'єкта пізнання.

Достатній рівень сформованості рефлексивної компетентності мають 34,05% досліджуваних. Такі студенти характеризується наявністю стійкого бажання здійснювати рефлексію, інтересом до саморозвитку та самоосвіти, бажанням вирішувати соціально-педагогічні завдання на основі рефлексивного аналізу, позитивним ставленням до професії соціального педагога. Студенти усвідомлюють важливість знань про категорію „рефлексія”, її види, функції, виявляють стійкий інтерес до поглиблення вже отриманих теоретичних знань з проблеми професійної рефлексії на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень.

Студенти здатні самостійно робити висновки, обґрунтовують їх, виявляють творчий підхід у вирішенні виявлених проблем, але епізодично потребують інструктивної допомоги більш кваліфікованого фахівця. У студентів цієї групи достатньо сформовані вміння самопізнання, самоаналізу, відображення власного ставлення до об'єкта пізнання.

Результати констатувального етапу дослідження надали нам можливість зробити висновок про те, що стан сформованості рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів не задовольняє сучасним вимогам, а тому потребує визначення таких педагогічних умов, які б сприяли формуванню її в студентів. Педагогічна діагностика рівня сформованості рефлексивної компетентності підтвердила доцільність впровадження спеціальної роботи з її формування в майбутніх соціальних педагогів. Наше подальше дослідження буде спрямоване на визначення педагогічних умов підвищення якості підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Список використаної літератури

1. **Наследов А. Д.** SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / А. Наследов. – СПб.: Питер, 2005. – 416 с.

Раскалинос В. М. Оцінка сформованості рефлексивної компетентності майбутніх соціальних педагогів

У цій статті представлено аналітичне осмислення результатів констатуючого етапу експерименту, метою якого було встановлення рівня сформованості рефлексивної компетентності студентів, майбутніх соціальних педагогів. Аналіз виконано з урахуванням критеріїв, показників та індикаторів компонентів компетентності, що дозволило визначити рівні її сформованості. Наведено результати дослідження компонентів рефлексивної компетентності, таких як мотиваційно-аксіологічний, змістово-процесуальний, операційно-діяльнісний, професійно-творчий. Результати діагностичного дослідження кожного компонента представлено як кількісно, так і якісно. Відповідні математичні розрахунки дозволили визначити рівень сформованості рефлексивної компетентності як кожного окремого студента так й експериментальної групи в цілому. Загальні підсумкові рівні проаналізовані в процентному співвідношенні наявності в експериментальній групі.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивна компетентність, соціальний педагог.

Раскалинос В. Н. Оценка сформированности рефлексивной компетентности будущих социальных педагогов

В данной статье представлено аналитическое осмысление результатов констатирующего этапа эксперимента, целью которого было

установление уровня сформированности рефлексивной компетентности студентов, будущих социальных педагогов, с учетом критериев, показателей и индикаторов ее компонентов, что позволило определить уровни ее сформированности. Представлены результаты исследования компонентов рефлексивной компетентности, таких как мотивационно-аксиологический, содержательно-процессуальный, операционально-деятельностный, профессионально-творческий. Результаты диагностического исследования каждого компонента представлены как количественно, так и качественно. Соответствующие математические расчеты позволили определить уровень сформированности рефлексивной компетентности как каждого отдельного студента и экспериментальной группы в целом. Общие итоговые уровни проанализированы в процентном соотношении представленности в экспериментальной группе.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивная компетентность, социальный педагог.

Raskalinos V. N Evaluation of Formation of Reflective Competence of Future Social Teachers

This article presents a reflection on the results of ascertaining phase of the experiment, the purpose of which was to establish the level of formation of reflective competence of students, future social teachers, according to the criteria and indicators of its components, which made it possible to determine the levels of its formation. A detailed description of the characteristics of each level of reflective competence of future social workers, reflecting the maximum occupancy of the semantic components. The results of the research component of reflexive competence, such as motivational and axiological, substantial and procedural, operational and activity, professional and creative. The level of each the components of reflexive competence determined by a block of diagnostic techniques that allow more accurately reflect its contents. The results of diagnostic studies of each component are both quantitatively and qualitatively. Final results of formation of each component supports insufficient awareness uses its content of future professionals. The results allowed to trace the relationship between features and reflective competence of future social workers. As well as identify key generated controversy. Appropriate mathematical calculations allowed to determine the level of development of reflexive competence as each individual student, and the experimental group as a whole. Common final levels were analyzed as a percentage of representation in the experimental group. As further research directions defined identifying pedagogical conditions improve the training of future social teachers.

Key words: reflection, reflective competence, social teacher.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. п. н. Прокоф'єва М. Ю.